

İkilik Dışı Cinsel Kimliklerin Görsel-İşitsel Çeviride Yansıtımına İlişkin Sorun Odaklı Bir Yaklaşım

A Problem-Oriented Approach to the Representation of Non-Binary Sexual Identities in Audiovisual Translation

Araştırma/Research

Cihan ALAN*, Ayşe Şirin OKYAYUZ**

*Arş. Gör. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, cihanalan@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-5220-3473

**Doç. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü, sirinokyayuz@hacettepe.edu.tr, ORCID ID: orcid.org/0000-0001-7512-2764

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, görsel-ışitsel çeviri özelinde kuir kimliklerin yansıtılmasında çevirmenin karşılaşılabileceği yapısal ve söylemsel zorluklara dikkati çekmektir. Bu doğrultuda, İngilizcede var olan ikili cinsiyet belirten adılar iki yönlü sorunsallaştırılmıştır: (1) ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kuirin dilsel yansıtımı, (2) cinsiyet ayırımı gözetken bir dilden (İngilizce she/her, he/him vb.) cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir dil olan Türkçeye çeviride karşılaşılan sorunlar. Araştırmada ele alınan çeviri örnekleri düşünüldüğünde, ikili cinsiyet dışı adıların Türkçede bulunmaması, sözcüğü sözcüğüne çeviri yönteminin kullanıldığı birçok durumda özgün kuir belirtiselliğinin ortadan kalkmasına veya anlam karmaşasına neden olabilmektedir. Yaratıcılık unsuru olarak kullanılan belli sözcükler ve neo-adılar (yeni zamir) da Türkçe kuir söylemde bulunmayan ifadelerin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Soruna son yıllarda incelemelere konu olan kuir çeviri gözlüğüyle bakıldığında, söz konusu çevirmen tercihlerinin, kuir kimliklerin erek dilde yansıtılmamasına veya yetersiz yansıtılmasına sebep olduğu gözlemlenmektedir. Çalışmada ikili cinsiyet rejimi dışındaki cinsel kimlikleri belirtecek işlevsel çeviri örneklerine de yer verilmiştir. Çalışma boyunca yürütülen tartışmanın, kuir kimliklerin/ikilik dışı cinsel kimliklerin belirtiselliğinin görsel-ışitsel çeviride sağlanması ve beraberinde çeviri eyleminin kuirleştirilmesi konusunda, gelecek çalışmalara bir örnek oluşturacağı düşünülmektedir.

Anahtar Sözcükler: görsel-ışitsel çeviri, kuir çeviri, ikilik dışı cinsel kimlikler, adıl, neo-adıl

ABSTRACT

The aim of this study is to draw attention to the structural and discursive difficulties that translators may face in reflecting queer identities in audiovisual translation. To this end, binary pronouns in English have been problematized in two ways: (1) the linguistic representation of the queer, who does not define themselves in women and men categories offered by the binary gender regime, (2) problems encountered in translating from a language that categorizes gender into distinct categories (in English, she/her, he/him, etc.) into the gender-neutral Turkish. The analyzed translation examples show that the absence of non-binary pronouns in Turkish may lead to the disappearance of queer markedness or ambiguity in many cases where the word-for-word translation method is adopted. Translators' word choices and use of neopronouns as a creative effort can also lead to nonfunctional expressions that are inconvenient to the Turkish queer discourse. From the perspective of queer translation, a well-known translatorial framework in recent years, queer identities are prone to disappearance or under-representation as a result of translators' preferences in the target language. The study also illustrates functional translations that foreground the markedness of non-binary sexual identities in the target language. The discussion on the cases exemplified is thought to set an example for future studies on reproducing the markedness of queer identities/non-binary sexual identities in audiovisual translation as well as on queering translation.

Keywords: audiovisual translation, queer translation, non-binary sexual identities, pronoun, neopronoun

1. Giriş

Çeviri çalışmaları kapsamında kuir kuram ve toplumsal cinsiyet edimliliği (von Flotow, 2010) odaklanılması gereken bir konu olarak görülmektedir. Kültürel dönemeç sonrası çeviri anlayışının, post-yapısalcı ve post-modern dönemin en gözde düşünsel çerçevelerinden kuir kuram ile ortaklığı pek çok kuramcı tarafından son dönemlerde ele alınan bir konudur. Kuir metinlerin çevirisinin incelenmesi kuir çeviri kuramlarına ve bu kuramın içinde kuramsal, betimleyici ve uygulamalı (çeviri süreci ile ilgili) konulara ışık tutabilir. Ayrıca, bu tür betimlemeli çalışmalar kuir dilin, söylemin ve konularının nasıl ötekileştirildiğini veya ötekileştirilmediğini ve toplumsal cinsiyet konularının katılmayan bir şekilde nasıl aktarılabilceğinin de altını çizecektir.

Benshoff ve Griffin, görsel-işitsel ürün söz konusu olduğunda bunun dil haricinde sinematografi, editörlük, ses tasarımı, görsel tasarım, kostümler, makyaj ve saç gibi unsurlarla desteklendiğinin altını çizerler (2011, s. 213); bu da aslında konusu kuir olan filmlerin 'tüm düzgü ve söylemlerinin' toplumsal cinsiyetlerin aktarımında ne kadar zengin platformlar olabileceğini vurgulayan bir görüştür. Kuirin medyada yansıtımı günümüzde daha önce görülmeyen bir oranda artmış (Cavalante, 2017) ve ekonomik olarak pazar payı da yükselmiştir (David, 2017). Dolayısıyla günümüzde bu yansıtım/temsili maddi olarak da kazanç getirmektedir.

Medya söyleminin izleyicilerin anlamı yapılandırmak için kullandıkları sürecin bir parçası olduğunu vurgulayan araştırmacılar (Gamson & Modigliani, 1998, s. 2) genelde bu yansıtımın 'indirgemeci' bir unsur da içerdiğinin altını çizerler. Medya ürünlerinin

gerçeği yansıtan ve oluşturan bir söylem bütünü olduğu ve karmaşık bir ağlar sistemi üzerinden kültürel yaratım ve yeniden yaratımı sağladığı söylenebilir. Medya, egemen normların yayılımı için bir araç olarak görülebilir ve böylece bireyler bu tür üzerinden uygun/uygun olmayan davranışları gerçek hayatın ve kurgusal yansıtımların bir karışımıyla edinebilirler. Bu konuda özellikle toplumsal cinsiyet üzerine yapılmış çalışmalarda da benzer bulgular elde edilmiştir (bkz. Mocarski vd., 2013). Marx (2015, s. 2) medyadaki bu yeni sayılabilecek açılıma ‘politika sonrası dönemde hassasiyetler’ (İng. *post-politics sensibility*) adını verir ve kuirin yansıtımını komedi bağlamında inceleyerek bu yenilikçi ürünlerde bir kimliğin diğerine üstün olarak yansıtılmadığını ortaya koyar. Yazarın bu çalışmasında ‘politika’ olarak adlandırdığı olgu ise çağdaş kültürel kimliklerin inşası ve yayılımını etkileyen tüm söylemlere bir göndermedir. Bu söylemler sayesinde çağdaş medya kanallarının daha dar bir azınlığa gönderim yaparak kuir karakterlerin yansıtımını yoluyla ticari bir başarı yakalayabildiği ortaya konmuştur (Lotz, 2014, s. 32). Price ve Skolnik (2017, s. 664) toplumsal cinsiyet kimliği ile ilgili ansiklopedi girişinde toplumsal cinsiyetin yansıtımının, toplumsal cinsiyet rolünün ve toplumsal cinsiyet sunumunun kişinin toplumsal cinsiyetini kendi dışındaki sosyal dünyaya yansıtımını olarak açıklarlar. Yazarlara göre, aynen diğer kimliklerde olduğu gibi toplumsal cinsiyet ne ikilidir ne de kadın ve erkeğin iki ucunda yer aldığı bir spektrumdur; bu kavram içinde kişilerin kendilerini tanımlayabilecekleri sayısız alternatifin olduğu bir çoklu evren olarak görülmelidir. Ayrıca, kişinin öz belirlemesine göre değişmektedir (Price & Skolnik, 2017, s. 664).

Bazı araştırmacılar kuirin cinsel, kavramsal ve ideolojik olarak çevirisini incelerken (bkz. Assab, 2017; Donato, 2017; Nossem, 2017), Spurlin (2017) gibi araştırmacılar ise bunun bir kültürel gönderme olarak incelenmesi gerektiği üzerinde durmuşlardır. Epstein (2017) kuir metinlerle çalışan çevirmenlerin bu unsuru ön plana çıkarmak ve altını çizerek aktarmak ve dolayısıyla seks ve toplumsal cinsiyet konularını vurgulamak üzere bir yaklaşım benimseyebileceklerinden söz eder. Çeviri çalışmalarında, özellikle de yazın çevirisinde, kuirin temsili konusunda çalışmalar uzun süredir yapılmaktadır (bkz: Harvey, 2003; Bachner, 2017; Angles, 2017). Ancak görsel-ışitsel çeviri ürünler konusunda yapılan araştırmalar görece olarak daha yenidir. Turek (2012) bu çalışmaların bazılarının ve çevirilerin özellikle biyolojik ve toplumsal cinsiyetin stereotip yaratımlarına da neden olduğunun altını çizer. Ranzato (2012) bu görüşü destekler nitelikte, özellikle İtalyancaya dublaj çevirisinde eşcinselliğin tektipleştirilmiş bir şekilde yansıtımından ve hatta içeriğin değiştirildiğinden söz eder. Bachner (2017), konunun kültürlerarası aktarımda terminoloji ve politika açısından hassas bir konu olduğunu vurgular. Baker (2015, s. 247) konuyu ‘anlatılar’ çerçevesinde ele alır ve görsel-ışitsel ürünlerde dört kategori altında anlatının varlığına (kişisel, özel, disiplinler ve üst anlatı) değinir. Üst anlatı dediği olgu toplumsal ve hatta evrensel bir düzeyde gerçekleşir. Kuirin görsel-ışitsel ürünlerde artan yansıtımını ile birlikte oluşturulan bu üst anlatının da aslında bu kimliğe aidiyet hissedilenler tarafından sosyal farkındalık uyandırmak için özellikle de zamir kullanımında çeviri bağlamında belirgin bir unsur olduğunun altını çizen çalışmalar da yapılmıştır (Baron, 2020; Zimman, 2019).

Dolayısıyla, kuirin çevirisi bir özel alan çevirisi olarak düşünülebilir ve çeviride söz konusu olan iki alt kültürün dillerine (kuir söylemlerine) hakimiyet gerektirir.

Ranzato (2012, s. 369), kuirin çeviride aktarımında çevirmenin edimini zorlaştıran unsurlar arasında kaynak ve erek dilin söz varlığı ve kullanımı arasında bir örtüşümün olmamasından söz eder. Kaynak dilde yerleşik bir sözcük veya ifadenin erek dilde yerleşik ve kabul görmüş bir karşılığı yoksa çevirmenin ‘yaratıcı çözümler’ bulması, ancak bunu yaparken de söz konusu toplumun hassasiyetlerini ve kültürünü çok yakından bilmesi gerekir. Bu da söz konusu dile hakimiyet gerektirdiği gibi kimi zaman da söz konusu iki kültür arasındaki sosyo-kültürel farklılıklar ve sansür gibi unsurların da dikkate alınmasını gerektirebilir.

Saussure (2009, s. 92) bir dilsel topluluğun kendi içinde kullandığı topluluk dili/birey dil (İng. *idiolect*) kavramını sosyodilbilim içinde ortaya koyan başlıca araştırmacıdır. Bu kavram Labov (1972, s. 120) tarafından açıklanırken araştırmacı bir dilsel topluluğun birey dilinin özünde, dilsel öğelerin nasıl kullanıldığı ile ilgili bir oydaşımdan daha çok ortak normlar çerçevesinde bir katılımdan söz etmenin doğru olacağını altını çizer. Mesthrie vd. (2004, s. 37) ortak normlar çerçevesinde oluşan bu dilin söz konusu topluluğun bağdaşımını sağladığını vurgularken, Hayes (2006, s. 71) yine de bunun ortak bir sözcük dağarcığına işaret ettiğinin altını çizer. Ancak bu söz dağarcığı ve söylem çeviride söz konusu olacak iki dil arasında örtüşmekte midir, hatta var mıdır gibi sorulara verilecek olumsuz yanıtlar çeviri sürecini zorlaştırır. Bu bağlamda, bu çalışma İngilizceden Türkçeye çeviride kuir kimliklerin yansıtımında karşılaşılan dilsel ve söylemsel zorlukları ortaya koymayı ve çevirmen tercihlerini kuir bir okumayla tartışmayı amaçlamaktadır. Özellikle son dönemde LGBTİQ+ karakterlerin görsel-işitsel ürünlerde yansıtımının günden güne arttığı da gözetilerek, çalışmanın bütüncesi *Star Trek: Discovery* (Bryan Fuller & Alex Kurtzman, 2017-), *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020), *Grey’s Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005- devam ediyor) ve *Atypical* (Robia Rashid, 2017-2021) dizilerinde kuir karakterlerin bulunduğu konuşma kesitlerinden oluşturulmuştur. Çalışmanın yöntem ve analiz bölümlerinden önce sırasıyla çevirinin kuir kavramıyla ilişkisine, görsel-işitsel ürünlerde kuir kimliklerin görünürlüğüne ve ilgili çeviri türü bağlamında sansür konularına değinilecektir.

2. Çeviri ve Kuir İlişkisi

Kuir kuram ve çevirinin düşünsel ortaklığı nispeten yeni bir olgudur. Tarihsel olarak bakıldığında, bu birlikteliğin temellerinin, Bassnett ve Lefevere’nin (1990) “kültürel dönemeç” olarak tanımladığı çalışmalar bütünüünün oluşturduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Alandaki bu dönüşüm, anlamların çeviri yoluyla erek kültürlerin toplumsal ve ideolojik koşullarına göre şekillendiği fikrini ön plana çıkarmış ve çevirinin sömürgecilik sonrası kuram, post-yapısalcı kuram, toplumsal inşacılık gibi çerçeveler ve toplumsal cinsiyet çalışmaları gibi alanlarla daha sıkı ortaklıklar kurmasını da beraberinde getirmiştir.

Kuir ve çeviri kavramlarının ortaklığı, her iki kavramın da benzer bir dönüşüm geçirmesine dayanmaktadır. Eve Kosofsky Sedgwick’e (1993) göre kuir, bireyin cinsiyet

ve cinselliğini oluşturan unsurların monolitik bir şekilde anlamlandırıl(a)madığı, olasılıklar, boşluklar, örtüşmeler, uyumsuzluklar ve yankılanmalar, sapmalar ve aşırılıklar ağıdır (s. 8). Kuirin cinsiyet ve cinselliği istikrarsızlaştıran bu tanıma kavuşmasının temeli cinsiyeti kimliksizleştirme çabalarına dayanmaktadır. ABD’de, Stonewall ayaklanması sonrası yeşeren küresel eşcinsel özgürlük hareketi, kadın erkek temelli toplumsal cinsiyete karşı çıkma amacıyla modellenmiş gay ve lezbiyen kimliklerinin zamanla kapsayıcılıktan uzak tertiplenmiş cinsel kimlik kategorileri haline gelmesinin yolunu açmıştır (Jagose, 2015, ss. 79-80). Bu durum sonucunda, farklılıklara dayanan, kimlik temelli cinsiyet kategorilerini birleştirici ve aynı zamanda bu kategorileri istikrarsızlaştıran bir terime ihtiyaç doğmuştur. Kuir, tam da bu görevi yerine getiren bir terim olarak sahne almıştır. Ancak, kuirin yalnızca cinsel kimlikler bağlamında uzlaştırıcı bir rol üstlendiğini söylemek günümüzde yetersiz kalmaktadır. Felsefi altyapısı itibarıyla kuir, “normal” olarak görülen her türlü kavramsal, akılcı, dizgesel, yapısal, normatif ve hatta ilerlemeci, özgürlükçü, devrimci tertibi toplumsal değişim bağlamında altüst edici bir rol oynamaktadır (Morton, 1995, s. 370). Bu anlamıyla, kuir, çeviri de dahil olmak üzere, birçok toplumsal pratik ve olgu söz konusu olduğunda anlamların oluşma biçimlerini görmek için elverişli bir düşünme zemini sunmaktadır.

Kültürel dönemeç sonrası, çeviri kavramının da benzer bir dönüşüm geçirdiği görülebilir. 20. Yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla, çevrilebilirlik-çevrilemezlik tartışmaları bağlamında, Saussure’cü anlamlandırma sürecini temel alan eşdeğerlik kavramı ön planda tutularak, çevirinin dillerarası sabit ve değişmez anlamların aktarımı olduğu anlayışı uzun süre çeviribilimin yegâne inceleme konusu olmuştur. Ancak, özellikle post-yapısalcılığın etkisiyle, anlamların birer öz halinde bir yazar tarafından yaratılmış metnin içinde gizli olduğu görüşü terk edilmiş ve anlamlandırmanın asıl çeviriler ve çevirmen tarafından gerçekleştiği fikri hakim olmuştur (Arrojo, 2010). Dolayısıyla, tıpkı cinsiyet kavramının özcü ikili cinsiyet rejimleri ve cinsel kimlik kategorileri temelinde incelenmesinin dışlayıcılık sorunu yaratması gibi, sözde aşkın özler temelinde birbirinden ayırt edilebilir anlamlar ve çeşitli kategoriler (örn. eşdeğerlik türleri) üzerinden bir çeviri pratiğinin günümüzde geçerliliği sorgulanır hale gelmektedir. Anamlara kolayca aktarılabilen ya da zorluk yaşandığı noktada sabit yöntemlerle aktarımı kolaylaştırılabilir birimler gözüyle bakan bir çeviri anlayışından daha belirsiz ve değişken olana geçiş kuir kavramıyla benzerlikler göstermektedir.

Çeviriyi kuirleştiren bir diğer kavram da performativitedir. Spurlin’e (2017) göre, çeviri dillerarası iletişimi kolaylaştıran bir eylem olmaktan ziyade, anlamın üretildiği ve karmaşılaştırıldığı bir mücadele alanıdır. Bu özelliğiyle çeviri sürekli bir karşı çeviri üretme olasılığı sunar (s. 176). Bu düşünce, temelini Butler’ın (1990) performatif cinsiyet kuramından alır. Ona göre, söylem ve pratiklerin dışında bir cinsiyet kimliğinden söz etmek mümkün değildir; cinsiyet doğrudan performatif olarak bu eylem ve ifadelerden oluşur (s. 34). Butler’ın cinsiyetin kültürel ve politik unsurlardan bağımsız bir şekilde bedende yer almadığı fikri, çeviride kendini metinlerle bedenleşmiş anlamların var olmadığı anlayışıyla göstermektedir. Buna göre, anlamlar çeviri yoluyla kültürel ve kültürler-aşırı bir şekilde daima performatif olarak yeniden üretilmektedir

(Spurlin, 2017, s. 176). Bu nedenle, çevirinin kalıplara sığmayan, sürekli değişime açık, yapısökücü, diğer bir deyişle kuir bir eylem olduğunu söylemek mümkündür.

Günümüzde 'kuir çeviri' olarak bilinen paradigma, geleneksel çeviri kuram ve uygulamalarının kuir kuram çerçevesinde sorgulanması olarak tarif edilir (Baer & Kaindl, 2018, s. 2). Bu yeni alanın birbirini tamamlayan iki temel odak noktası bulunmaktadır. Birincisi, cinsel kimliklerin çeviri yoluyla sorunsallaştırılması, yani ikili cinsiyet rejimi dışında alternatif ve altüst edici kimliklerin çeviride yansıtımı. İkincisi ise, çevirinin kuirleştirilmesi; yani önceki aşamanın devamı olarak, çeviriyi insanların beden, arzu ve hazlarına odaklı bir kuir politika üretim aracı haline getirmek (Santaemilia, 2018, s. 18). Çeviriye bu iki yönlü bakışla oluşan yeni metnin kuirsellığı sağlayıp sağlayamaması da bir başka tartışma unsurudur. Epstein'in (2017) sınıflandırmasına göre, kuir çevirmenler ya da kuir metinlerin çevirmenleri bir karakterin ya da durumun kuirliğini ön plana çıkarabilir; okuru bir kuir karaktere yönelik bir başka karakter veya yazarın tutumunun nasıl şekillendiğini görmeye yönlendirebilir; hatta okurun dikkatini cinsel kimlik veya toplumsal cinsiyet kimliği konusunu öne çıkararak alıkoyabilir (p. 121). Kuirleştirme (İng: *acqueering*) olarak tarif edilebilecek bu yöntemlerin tersine çevirmenler (kimi zaman editör ya da yayıncı kuruluş müdahalesiyle), kuir cinselliği, cinsel pratikleri, cinsiyet kimlikleri önemsizleştirebilir, erek metinden çıkarabilir ya da kuirliği cis-heteronormatif normları gözeterek kaybettirebilir (İng. *eradicalization*) (p. 121). Görsel-işitsel çeviride kuir karakterlerin yansıtımına sorun odaklı yaklaşan bu çalışmada da kuir çevirinin bu iki yönü, geleneksel çeviri anlayışında sorgulanan kavram ve yöntemlerin yeniden sorgulanmasına bir ışık tutabilir.

3. LGBTİQ+ karakterlere yer verilen çağdaş görsel-işitsel ürünler

Toplumsal cinsiyet konuları ve medya endüstrisi açısından geleneksel stereotiplerin ötesine geçmenin ve farklı kimlik ve kişiliklerin filmlerde ve televizyonda yansıtılmasının önemi iki alan açısından da yadsınmaz. 2000'li yıllarla birlikte kuir karakterlerin görünürlüğü görsel-işitsel ürünler aracılığıyla artmıştır. Günümüz çağdaş ürünlerinde, özellikle Netflix, Disney Plus, Amazon Prime gibi dizi ve film platformlarının küresel yaygınlaşmasıyla, kuir karakterlerin görsel-işitsel ürünlerde yansıtımının artmış olduğu da görülmektedir. Örneğin, *Heartstopper* (Yaratıcı: Alice Oseman, 2002-devam ediyor), *Never Have I Ever* (Yaratıcı: Lang Fisher, Mindy Kaling, 2020-2023), *Trinkets* (Yaratıcı: Amy Andelson, Emily Meyer, Kirsten Smith, 2019-2020), *Greys Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005-devam ediyor), *Ranked* (Yönetmen: Gina Glickman, 2008- devam ediyor), *Gentefied* (Yaratıcı: Linda Yvette Chávez, Marvin Lemus, 2020-2021), *Ginny and Georgia* (Yaratıcı: Sarah Lampert, 2021), *Brooklyn Nine-Nine* (Yaratıcı: Dan Goor, Michael Schur, 2013-2021), *Schitts Creek* (Yaratıcı: Dan Levy, Eugene Levy, 2015-2020), *Modern Family* (Yaratıcı: Steven Levitan, Christopher Lloyd, 2009-2020) gibi çağdaş ve popüler televizyon dizilerinde kuir karakterler merkezi kasta yer almaktadır.

Kuir film yapımının en yoğun olduğu türlerden biri de gençlik aşklarının ele alındığı romantik filmler olarak görülebilir. Bu tür filmlerde toplumsal cinsiyet kimliğini benimseyen gey ve lezbiyen karakterlerin aşkları anlatılır. Bu ürünler özellikle söz konusu yaş grubunda kendilerinin çok az temsil edildiğini gören LGBTİQ+ bireyler için

önemlidir — bu filmlere örnek olarak *Eban and Charley* (Yönetmen: James Bolton, 2000), *All over the Guy* (Yönetmen: Julie Davis, 2001), *Latter Days* (Yönetmen: C. Jay Cox, 2003) verilebilir.

Bununla bağlantılı olarak ‘Queering’ terimini açıklarken Dawson ve Loist (2018, s. 2) bunun hem LGBTIQ+ kimlikler için bir şemsiye terim olarak kullanılabileceğinden hem de bunun ana akım medyada bugüne kadar yer verilmemiş ve dışarıda tutulmuş kurgusal görsel-ışitsel karakterleri özellikle yansıtmak amacıyla bir yaklaşım benimsenmesi olarak düşünülebileceğinden söz ederler. Araştırmacılar (2018, s. 4) en yaygın olarak LGBTIQ+ karakterlerin (kimi zaman olumlu, kimi zaman olumsuz) yansıtımına da (Hollywood ile kısıtlı olmayacak şekilde) Kuzey Amerika film endüstrisinde yer verildiğini ifade etmektedirler.

Dilbilim ve çeviribilimin kesişiminde konuya bakıldığında Andersen (1989) bir nesne veya bireyin doğasında olan bir şeyin varlığı (belirtiselliği) ve bunun tam tersi olan belirtiselliği olmamasından söz eder. Belirtiselliği olan bir unsur özel bir anlam ve önem taşıırken belirtiselliği olmayan unsur etkisizdir (Waugh, 1976). Yukarıda verilen örnekler ve anlatıdan da anlaşılacağı üzere, sözü edilen karakterler eserin yaratıcısı tarafından belirtiselliği olacak şekilde yansıtılmıştır. Çevirmenin görevi kapsamında, görsel-ışitsel çeviride eserin yaratım amacına uygun çeviri yapma düşüncesi yattığı için, bu konuları dikkatle incelemek ve çevirmenler ve çeviribilimciler olarak çözümler örneklemek veya düşündürmek gibi bir sorumluluğumuz vardır.

Munday (2016) genelde kaynak eserde belirtiselliği olan bir unsurun erek eserde de aynı belirtisellik ile yansıtılmasını savunurken bunun yapılmadığı durumlar olduğunu vurgular. Bu gibi durumlarda da çevirmenin nesnellığı, alıcı kitle normları, medya ve medyaya getirilen kısıtlar, politik ve sosyal bağlar gibi faktörlerin etkileşiminin devreye girmiş olabileceğinden söz eder. Katan ve Straniero-Sergio (2014, s. 135), çevirinin ideolojilerle ve ‘konfor alanı’ (izleyicilerin eğlendirildikleri alan) ile ilgili normlarla da bağlantılı olduğunu söyleyerek bu görüşü destekler. Bu bağlamda erek kültürün ve normlarının bir unsurun dahil edilmesi ya da silinmesi konusunda etkin olduğu Hermans (1999) tarafından da vurgulanmış bir konudur.

Chaume Varela (2004, s. 35) ise dublaj çevirisi kısıtlarının ve altyazı çevirisi kısıtlarının da devreye girebileceğini ve kararların hangi çeviri türünün uygulandığına göre bile değişebileceğini ekler. Pavesi (2015, s. 7) görsel-ışitsel ürünlerde yansıtılan dilin özünde doğal bir konuşma dili değil de bu doğal konuşma dilinin belirli özelliklerini kullanarak doğal konuşmaya benzetilmiş özünde spontane olmayan ve önceden tasarlanmış bir dil olduğunun altını çizer. Bu nedenle de bir amaçsallık barındırmaktadır. Bu amaçsallığı çözmek ve aktarmak da gerek dublaj çevirisinde gerekse altyazı çevirisinde çevirmenin görevidir.

De Marco (2009, 2016), Lewis (2010), Ranzato (2012, 2015), Villanueva (2015) gibi araştırmacılar kuir çalışmaları ve görsel-ışitsel çeviri çalışmalarının kesişiminde yapılan araştırmaların iki alana da hizmet edeceği konusunu vurgulamışlardır. Bauer (2015, ss. 1-14) de bu doğrultuda cinselliğin kültürel sınırları nasıl aştığını ve bu sürecin

politikasının vurgulandığını görebileceğimizi ve bunun ötesinde kültürel arabuluculuk yapan çevirmenin çeviri gibi dinamik bir sürecin içinde değişik bağlamlarda fikirleri nasıl ürettiğinin ve aktardığının toplumsal cinsiyete dair bilgilerin/düşüncelerin nasıl yayıldığına dair bir anlayışı güçlendireceğini vurgular.

4. Görsel-işitsel Çeviri Türleri ve Sansür

Görsel-işitsel çevirinin birçok farklı alt türü vardır. Ancak, en yaygın olarak kullanılan türleri altyazı çevirisi (ve türevleri) ve dublaj çevirisi (ve türevleri)dir. Bu iki türe odaklanan çalışmada bu iki türü kısaca açıklamak gerekir zira diğer çeviri türlerinden (yazın, teknik vb.) farklı olarak bu iki türün kendine özgü kısıtları ve gelenekleri de vardır. Konu kısaca aşağıda özetlenmiştir. Görsel-işitsel ürünler bazında dublaj ve altyazı türlerinin kısıtlarını (zamansal kısıtlar, ağız eşlemesi, görüntü ile eşleme, uzamsal kısıtlar, vs.) ele alan birçok çeviribilimci olmuştur (bkz. Zabaleascoa, 2012; Minutella, 2012). Bu alanda, özellikle dil, kültür ve görselin, görsel-işitsel ürünlerde iç içe geçişini vurgulayan kitaplar da yayımlanmıştır (bkz. Beseghi, 2017). Dublaj çevirisi söz konusu olduğunda yabancı diyalogları dillendiren sanatçının repliklerinin çevirisinde ağız eşlemesi (dudak eşlemesi) unsuruna, repliğin aynı anda başlayıp bitmesine ve görselde beden diliyle ifade edilen bir unsur varsa bunun replikle eşlenmesine dikkat edilir. Dublaj çevirisi alıcısı için 'inandırıcı' olmalıdır; aktörler sanki erek dilde (çeviri yapılan, duydukları dilde) konuşuyormuş gibi bir izlenim yaratılmalıdır ki, bu inandırıcılık unsuru izleyiciler için geçerli olsun.

Altyazı çevirisi söz konusu olduğunda da bu sefer devreye yine süre eşlemesi, repliğin konuşma süresince ekranda görünmesi, belli yer ve karakter kısıtlarına (örneğin bir satırları karakter sayısı, satır sayısı, vb.) eşlenmesi gerekir (De Linde ve Key, 1999). Kısacası, görsel-işitsel ürünlerin çok göstergeli doğası gereği kuir yansıtımının yapımda nasıl yer alacağı, nasıl bir işlev göreceği ve alıcı tarafından nasıl algılanacağı gibi birçok unsur devreye girecektir. Tek bir çözümün olması ya da bu konuda bir kılavuzun olması ise pek de olası değildir. Çalışmamızda da böyle bir amaç güdülmemiş sadece bu kuir yansıtımında çevirmene zorluk teşkil edebilecek örneklerle ve açıklamalarına yer verilmiştir.

Bu iki çeviri türünün gerçekleri ve kısıtlarına ek olarak sansürden de söz etmek gerekir. Wood (2013, s. 44) sansür mekanizmasının birçok ülkede geçerliliğini koruduğundan ve bunun bir amacının daha geniş (örneğin gençlerin de dahil olduğu) bir izleyici kitlesine ulaşan metinleri denetlemek olduğundan, bir diğer amacın ise geniş toplumun sosyo-politik olarak kuir kültürüne karşı koyuşundan kaynaklandığını ifade eder. Örneğin, Price & Skolnik (2017, s. 664) kültürlerarası çalışmalara bakıldığında sosyoekonomik gelişimi görece düşük olan tutucu toplumlarda toplumsal cinsiyet kimliklerinin ikilikliğe (İng. *binary*) dayalı ve katı olduğunun altını çizerler. *Karar Defterleri Üzerinden Bir İnceleme: Türkiye'de Sinema Sansürünün Tarihi 1932-1988* (Karadoğan & Öztürk, 2022) başlıklı üç ciltlik eserde yazarlar 1952-1954, 1962, 1963, 1966, 1969, 1971-1972, 1973, 1974-1977, 1978-1980, 1981-1983, 1984-1985, 1986-1987 yılları arasında özgün ve çeviri görsel-işitsel ürünlerde cinsel kimliklerin defalarca sansürlendiğini belgelerle ortaya koymuşlardır. Ancak, günümüzde denetim altındaki

ana akım karasal medyaya ek olarak dijital medyanın yaygınlaşması ve izinli ve izinsiz birçok çevirinin yapılması Türkiye’de bazı durumlarda özellikle sansürü desteklemeyen ortamların da doğmasına neden olmuştur. Resmi sansüre alışmış olan Türkçeci çevirmenin günümüzde başka bir gerçeklikle de (sansürsüz yansıtımla) başa çıkması gerekir. O zaman da alışkanlıklarını değiştirmesinin ötesinde belli bir dile, kültüre ve söyleme hakimiyeti olan genç çevirmenlere ihtiyaç doğmaktadır.

Ng (2020, ss. 622-623) günümüzde ayrıca resmi sansürün ötesinde iptal kültürü (İng. *cancel culture*) diye bir olgunun varlığından da söz ederken kabul edilmeyen, genelde sosyal adalet kavramı kapsamında cinsiyetçi, homofobik, ırkçı ve benzeri söylemlerin kınandığı bir ortam oluşumundan söz eder.

Sansürlenmeden yayımlanan görsel-ışitsel ürünlerin kuirin yansıtımının bireylere görünürlük sağlamak ve heteronormatif hegemonyaya karşı koyabilmek için bir platform sağlamak adına eşsiz birer fırsat olduğu birçok araştırmacı tarafından (bkz. Harvey, 2000, s. 139; Santaemilia, 2008, s. 225) vurgulanmaktadır. Larkosh (2007), çeviri ve çevirmenin toplumsal cinsiyet kimliklerini ve cinsel kimlikleri kültürler aşırı aktarımda ortaya koymayı sağlayan veya gizleyen unsurlar olduğunu vurgular. Bunun için de çevirmenler çeşitli yöntem, yaklaşım ve stratejilere başvururlar.

5. Yöntem

Araştırmanın analiz bölümünde sunduğumuz örnekler, konular ve açıklamalar seçkisiz örnekleme yöntemi kullanılarak derlenmiştir. Çalışmanın amacı özellikle altyazı çevirisine veya dublaj çevirisine odaklanmaktan ziyade, görsel-ışitsel çeviride toplumsal cinsiyet kimliğinin yansıtımında çağdaş ürünlerde çevirmenlerin karşılaşabileceği sorunlara odaklanmak ve bu sorunları örnekleme ve farkındalık yaratmaktır. Türkçe çevirileri olan örneklerin hangi sürümleri (altyazı veya dublaj çevirisi) varsa bunlar da örneklere dahil edilmiştir. Bu örneklerin kuirine ne ölçüde yansıttığı veya Türkçe söylemde karşılığı olup olmadığı konusunda belli bağlamlarda bir görüş bildirilse de, bu çevirilerin ‘doğruluğu’ veya ‘kalitesi’ konusunda nihai kararın Türkçe kuir söyleminden gelmesi gerektiğinin bilinciyle hareket etmeye özen gösterilmiştir.

Çalışmanın temel amacı, İngilizceden Türkçeye görsel-ışitsel çeviri yapıldığında kuir kimliklerin yansıtılmasına ilişkin olarak, gerek bu tür çevirinin kendi doğası, gerekse artık sansürsüz ve politik doğruculuk adına gelişen sansürsüz (öz sansürsüz) uygulamalarda çevirmenin karşılaşabileceği zorluklara dikkat çekmektir. Görsel-ışitsel çeviride çevirmen görsel düzğüye müdahale edemediği için görsel düzğüden ancak işitsel düzğü ile bütünleşik olarak anlamlandırılabilirdiği durumlarda söz edilmiş, odak ise dilsel düzğünün aktarımında olmuştur.

Kaynak üründe dilsel düzğüde aktarılan bilgiye ve bunun Türkçeye çevirisine de iki farklı açıdan değinilmiştir. Birincisi, ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kuirin dilsel yansıtımı, ikincisi ise cinsiyet ayrımı gözetilen bir dilden (İngilizce she/her, he/him vb.) cinsiyet ayrımı gözetmeyen bir dil olan Türkçeye çeviride karşılaşılan sorunlar olarak özetlenebilir.

6. Çeviri Örnekleri ve Analiz

Cinsiyet kimliği ile atanmış (biyolojik) cinsiyeti aynı olan kişilerin (İng. *cisgender*) (Ansara & Hegarty, 2014) görsel-işitsel çeviride aktarımında büyük çeviri zorlukları yaşanmazken, ikili cinsiyet rejiminin sunduğu kadın ve erkek kategorilerinin içinde kendini tanımlamayan kişiler (İng. *non-binary*), Frohard-Dourlent ve diğerlerine göre, (2017) kimi zaman dillerin söz varlığı kısıtları ya da bakış açısı yüzünden gerekli ölçüde ve şekilde yansıtılmamakta, bu da özünde etik bir soruna işaret etmektedir. Ayrıca ikili cinsiyet rejimi içinde kendini tanımlamayan kişileri kimi zaman ‘transbirey’ olarak tanımlama eğilimi de görülmekte ama bu kişiler kendilerini ‘trans birey’ olarak da tanımlamamaktadırlar (Thanem, 2011). Gerçek hayatta ‘Diğer’ başlığı altında bu kişilere kendilerini tanımlama fırsatı vermek bir olasılıken (Reisner vd., 2015) görsel-işitsel çeviride bu ancak kaynak metinden öğrenilebilecek bir bilgidir. Kişinin kendini nasıl tanımladığı kaynak metinde yansıtıldığında (Tate vd., 2013), çevirmen için bunun erek metinde de yansıtılması etik bir zorunluluk haline gelmektedir.

İngilizcede ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan kişiler için ‘they’ (onlar) adının kullanımı resmi olarak tanınır hale gelmişken¹ Türkçede ikili cinsiyet rejimi dışındalığını belirtecek bir yerleşik kullanımdan söz edilememektedir. İngilizcede ‘they’ adının tarihsel gelişimi o dile özgülük taşımaktadır. Bu nedenle, ‘they’ adının Türkçede doğrudan karşılığı olan üçüncü çoğul şahıs adlı ‘onlar’ın benzer bağlamda kullanımının henüz bir işlevsellik kazandığını söylemek güçtür. Buna rağmen, son yıllarda yapılan alan araştırmalarına² göre, bireyler “o/onlar” ifadesini cinsel kimliklerinin kadın ve erkek kategorileri dışında olduğunu belirtmek amacıyla kullanabilmektedir. Ayrıca, kendilerini neo-adıllarla³ (İng. *neopronouns*) tanımlayan karakterlerden de söz etmek gerekir. Neo-adıl denilen dilsel sözyapımı ‘ad-öz adlı’ olarak açıklanabilir ve bu gibi durumlarda daha önceden var olmayan bir adıl var olan bir sözcükle bütünleştirilerek yeni bir söz üretilmiş olur. Yine, Türkçede bir benzerine rastlanmayan İngilizce ‘ze/zir/zirself’ adıları buna örnek olarak gösterilebilir.

Bu noktada belirtmek gerekir ki, Türkçede kuir kimliklerin yansıtımında kullanılabilecek neo-adılların olmaması ikili cinsiyet ayrımı belirten (İngilizcedeki he/she gibi) adılların olmayışından kaynaklanmaktadır. Ancak bundan yola çıkarak çeviri sonucu ortaya çıkacak Türkçe erek metnin veya görsel-işitsel ürünün heteronormatif olmayacağını düşünmek sorunu dilsel (yapısal) bağlama indirger ve yanıltıcı olur. Türkçede “o” üçüncü tekil şahıs adının varlığı her ne kadar kuir bir kimliğin yansıtımı

¹ Merriam-Webster, 2019 yılında “they” (onlar) adını ikili cinsiyet kimliği dışında kendini tanımlayan bireyleri ifade etme anlamıyla sözlüğe dahil etmiştir (Merriam-Webster, 2020, para. 18). Bundan bir yıl önce de tekillik çoğulluk hakkında yaşanan tartışmalar üzerine, Oxford English Dictionary ve Dictionary.com İngilizcede ilgili çoğul adılın tekil bireyler için kullanılabileceğine dair tarihsel verilerin bulunduğunu belirten makaleler yayımlamıştır (bkz. Oxford English Dictionary, 2018; Dictionary.com, 2018).

² Kaos GL ve Kadir Has Üniversitesi tarafından hazırlanan “Türkiye’de Özel Sektör Çalışanı Lezbilyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks ve Artıların Durumu 2020 Yılı Araştırması” adlı raporda araştırma kapsamında katılımcılara sorulan “Cinsiyet kimliğinizi nasıl tanımlarsınız?” sorusuna cevaben birkaç katılımcı (384 kişiden 3’ü) cinsel kimliklerini “o onlar” şeklinde belirtmeyi tercih etmiştir (O’Neil vd., 2020, s. 20).

³ Yeni zamir

için eşitlikçi bir durum oluşturuyor gibi görünse de çeviride bu adılın kullanımının özgün metinde yer alan kuir belirtselliğın ortadan kaldırılarak bir anlamda heteronormatif bir metin yaratımına neden olabileceğı unutulmamalıdır. Türkçenin dışında başka dillerde de ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan kişilere ayrımcı olmayan kapsayıcı bir dil ve söylemle nasıl hitap edileceğı yerleşmiş değildir. Konu halen ilgili ülke ve dillerin LGBTİQ+ toplumları, yanı sıra sözlükbilimciler ve dilbilimciler arasında tartışılrsa da, eskiye oranla özellikle de görsel-ışitsel ürünlerin çevirisinde konunun hassasiyeti hakkında daha geniş bir farkındalık olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu farkındalıkla birlikte de çevirmenlerin söz konusu görsel-ışitsel ürünün içeriğine, karakter yansıtımına ve yaratım amacına uygun çözümler getirmesi beklenmektedir. Ancak, Türkçede ikili cinsiyet farkını belirten adil yapısının olmaması ve buna bağılı olarak ikilik-dışı cinsel kimliklerin belirtselliğının, “o” adılı haricinde bir başka neo-adıl yoluyla sağlanamaması, kimi zaman İngilizce kaynak üründe geçen cinsel kimliğe dayalı belirtselliğın sözcüğü sözcüğüne çeviriler yoluyla anlamsızlaşmasına ve yukarıda bahsedildiğı gibi kaybına neden olabilmektedir.

Örneğın, *Star Trek: Discovery* (Bryan Fuller & Alex Kurtzman, 2017-) dizisinden alınan bir kesitin kaynak metni aşağıdaki gibidir. Sahnedeki Adira karakteri kendini ikili cinsiyet kimliğinin dışında tanımladığını babalarından birine açıklamaktadır.

- SARU:** A distress signal must include an encoded message of some kind.
- STAMETS:** Adira can write an algorithm that can find and decode it.
- SARU:** How long would that take?
- STAMETS:** No more than a few hours. **She’s pretty fast.**
- SARU:** Update me the moment you have something, Commander.
- STAMETS:** Of course.
- ADIRA:** **They’re fast.**
- STAMETS:** Hmm?
- ADIRA:** **Um, “they.” Not... not “she.” I’ve never felt like a “she” or... or a “her,” so... I would prefer “they” or “them” from now on.**
- STAMETS:** Okay.
- BRYCE:** Burning the midnight oil?
- STAMETS:** Yeah. Just... wrapping up. There’s nothing more to do **until their algorithm finishes.**
- BRYCE:** No, no, no, no, no. **Let them sleep. At that age, whatever they can get is golden.**
- STAMETS:** **Gray stopped speaking to them.**
- BRYCE:** Ouch.

STAMETS: Yeah. But... even so, **their work's been nothing short of stellar. They're... really something.**

ADIRA: **They're also awake.**

STAMETS: I'm sorry.

ADIRA: No. It's okay. When I sleep like this, my back kills.

Söz konusu kesitin çevirisi ise aşağıdaki gibidir:

SARU: İmdat sinyali içinde bir türlü şifreli mesaj da içermelidir.

STAMETS: Adira mesajı bulup çözebilen bir algoritma yazabilir.

SARU: Ne kadar sürer?

STAMETS: Birkaç saatten fazla değil. **O** oldukça hızlıdır.

SARU: Bir şey bulduğunda bana haber ver Yarbay.

STAMETS: Elbette.

ADIRA: **Onlar hızlı.**

STAMETS: Hmm?

ADIRA: **Aa, "onlar." "O" değil. Kendimi hiç "kendim" ya da "o" gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra.**

STAMETS: Tamam.

BRYCE: Sabaha kadar çalışacak mısın?

STAMETS: Hayır. Sadece toparlıyordum. Algoritmalar bitene kadar yapacak başka bir şey yok.

BRYCE: Hayır, hayır, hayır. **Bırak uyunun. O yaşta ne kadar uyursa altın değerinde.**

STAMETS: **Gray onlarla konuşmayı kesti.**

BRYCE: Çok acı.

STAMETS: Evet. Ama böyleyken bile **çalışmaları mükemmelden başka bir şey değildi. Onlar gerçekten çok özel.**

ADIRA: **Ve de çok uyanık.**

STAMETS: Gerçekten üzgünüm

ADIRA: Sorun değil. Böyle uyuduğumda sırtım öldürüyor.

Kesitin çevirmeni Türkçeye çevirisinde tüm 'they' sözcüklerini 'onlar' karşılığı ile vermiş. Adira'nın "Aa, 'onlar.' 'O' değil. Kendimi hiç 'kendim' ya da 'o' gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra" repliğinde ise konunun tam olarak anlaşılmamasına neden olabilecek bir çeviri yaklaşımı benimsemiştir.

Bu örnekten yola çıkarak önerilebilecek alternatif çözümler bulunmaktadır: Örneğin, 'Gray onlarla konuşmayı kesti' repliği 'Gray Adira ile konuşmayı kesti' olarak aktarılabilir veya 'Aa, "onlar." "O" değil. Kendimi hiç "kendim" ya da "o" gibi hissetmedim. Yani bana "onlar" denmesini tercih ederim bundan sonra' repliği için 'kendimi hiç kız ya da erkek gibi hissetmedim. Bundan sonra benden söz ederken ikili cinsiyet kimliğinin dışında hitap edilmek isterim' gibi konuyu ve kaynak metindeki yaratım amacını daha açıkça ortaya koyan seçimler yapılabilir.

Bu konuda dikkat edilmesi gereken bir başka çeviri zorluğu (veya hatası) daha örneklenebilir. İyelik işlevli 'their' (onların) adının ikilik-dışı cinsel kimliğe göndermede bulunduğunu kavrayamamaktan kaynaklı olarak, çeviride aynı dilsel bağlam içinde bulunan adların hangi ad yerine kullanıldığıyla ilgili bir belirsizlik de ortaya çıkabilmektedir. *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020) dizisinde kendini ikili cinsiyetin dışında tanımlayan Syd karakteri hakkında konuşulurken aşağıdaki replik geçmektedir:

I don't know but I think Syd is wearing their grandpa's outfit too.

Bu bağlamda çeviri yapacak çevirmenin Syd karakterinin kendini ikili cinsiyetin dışında tanımladığını bilmesi ve iyelik adlı 'their' (onların) sözcüğünü, yanlış bir anlam aktarmamak için çevirmemesi gerekir: Örneğin, 'Bilmem ama galiba Syd de dedelerinin (their grandpa's) kıyafetini giymiş' yanlış bir çeviriyken, çevirmenin bu bağlamda 'dedesinin' ifadesini kullanması anlamın aktarımı açısından daha doğru olabilecektir. Bunun için de çevirmenin hem söylem, hem ürün, hem de karakter hakkında bilgi sahibi olması merkezi önemdedir. Yukarıda söz ettiğimiz belirtisellik unsurunun vurgulanması için kaynağa sadık çeviri yapmak sözü edilen örnekte yanlış bir dil kullanımı ve hatta yanlış anlamaya neden olacaktır. Çevirmenin bu seçimleri çok dikkatle tartması gerekir.

Bazı durumlarda da çevirmenin çevirisinde bu unsurları yansıtmak için yaratıcılığını kullanması ve kaynak metne farklı bir açıdan bakarak konuyu aktarması gerekebilmektedir. *Grey's Anatomy* (Yaratıcı: Shonda Rhimes, 2005- devam ediyor) dizisinden bir örnekle konuyu açıklamak yerinde olacaktır.

DOKTOR: We should get a CT angio to determine the location of her vascular injuries

TOBY (HASTA): Their

DOKTOR: Excuse me?

TOBY: Their injury not her. I am a they. I'm gender queer. Non binary.

Bu örnekteki zorluk Türkçede cinsiyet ayırımı gözetilmediği için sadık bir çeviride ilk replikteki 'her' (dışı kişi) adının zaten nötr (o) olarak çevrilmesidir. Üstelik eğer görüntüde hasta da varsa ve konu da belliyse bu adıl kullanımı çeviride tamamen atlanabilir, örn. "Vasküler yaraların yerini belirlemek için BT çekmemiz gerekir". Ancak, böyle bir yaklaşım benimsendiği taktirde konuşmanın geri kalanını anlamlandırmak ve çevirmek zorlaşacaktır. Dolayısıyla ilk replikte doktorun hastayı 'yanlış bir ifadeyle tanımlaması' gerekir. Çeviri de buna göre yapılmalıdır. Örneğin, "Genç hanımın vasküler yaralarının yerini...". Ancak bu cinsiyet belirtilen eklemeye geri kalan replikler anlaşılanabilir. Örneğin, "'hanım' değil 'hasta'. Affedersiniz? Ben kuirim. Cinsiyetim ikiliğin dışında."

Hem adılların (erek metin içinde 'zamir' diye geçmiştir) hem neo-adılların kullanımı ve hatta ikili cinsiyetin dışında kendini tanımlayan karakterlerin bir arada geçtiği bir sahneyle bazı çağdaş görsel-işitsel ürünlerde durumun çevirmen açısından çok zorlayıcı olduğunu örneklemek de yerinde olacaktır. *One Day at a Time* (Gloria Calderón Kellett & Mike Royce, 2017-2020) dizisinde kendini they/their, ze/zir, she/her vb. adlarıyla tanımlayan bir genç grubunun kendi aralarında konuşmasının geçtiği bir sahneden alınan örnekte, kuir kültürüne aşına olmayan anne ve büyükanne karakterleri için kavramlar yenidir ve yanlış anlamaya neden olur; kuir karakterler için ise durum gayet açıktır.

- MOM:** Welcome! What's everybody's name?
- DANI:** I'm Dani. My pronouns are "she" and "her".
- SYD:** Syd. My pronouns are "they" and "them".
- MARGAUX:** I'm Margaux. Pronouns "ze" and "zir".
[...]
- GRANDMA:** Don't worry, I'll be watching "them".
- ELENA:** Why would you be watching Syd?
- GRANDMA:** I meant you.
- ELENA:** My pronoun is "her".
- GRANDMA:** I thought she was "her".
- ELENA:** We're both "her".
- MOM:** When you say "her" you mean "them"?
- ELENA:** No, "they" is "them". Stop making this confusing.
[...]

ELENA: OK, everybody. When we get there, “she” takes “her” team to the stairs, “ze” takes “zir” team to the parking lot and “they” take “their” team to the corner. “He”, “she”, “they” and “ze” will “all” meet up at the fair-trade coffee shop between the two Starbucks. Got it?

Sözü edilen kesitin çevirisi aşağıdaki şekilde yapılmıştır:

MOM: Hoş geldiniz! İsimleriniz nedir?

DANI: Ben Dani. Zamirlerim "o" ve "onlar".

SYD: S-y-d. Zamirlerim "o" ve "onun".

MARGAUX: Ben Margo. Zamirlerim "ze" e "zenin".

[...]

GRANDMA: Merak etme "onlara" ben bakacağım.

ELENA: Neden Syd’e bakmak zorundasın?

GRANDMA: Ben "seni" kastetmiştim.

ELENA: Benim zamirim "kız".

GRANDMA: Onun "kız" olduğunu düşündüm.

ELENA: Her ikimiz "kızız".

MOM: "Kız" derken "bunları" mı diyorsun?

ELENA: Hayır, "onlar onların". Kafa karıştırmayı kesin.

[...]

ELENA: Pekala millet. Oraya gittiğimizde "kız" ekibini merdivenlere, "ze" ekibini park alanına, "onlar" ekibini köşeye götüreceğim. "Erkek, kız, onlar ve ze" herkesle iki Starbucks arasındaki adil ticaret kahvecisinde buluşacak. Tamam mı?

Çevirmen bu durumda İngilizcede “ze/zir” (kuir o/onu[n]) neo-adıllarından yola çıkarak Türkçe için yeni kabul edilebilecek neo-adıllar üretmiş (ze/zenin), tüm ‘her/she’ adıllarını ‘kız’ olarak çevirmiş ve ‘they’ kullanımını ‘onlar’ olarak koruyarak sahnedeki karmaşa ve yanlış anlaşılmanın çeviride aktarımını sağlamıştır. Ancak, bu çevirinin işlevselliği ikili cinsiyet dışı veya kuir izleyiciler tarafından kabul görüp görmemesine bağlıdır. Bu nedenle, bu tercihlere alternatif başka çözümler getirilebileceği de tartışılması gereken bir konudur. Çevirmen cinsel kimlik gibi nazik bir konuda bir unsuru yansıtmak için yaratıcılığı kullanırken aslında ikili cinsiyet dışı veya kuir bir birey adına karar verdiğinin de farkında olmalıdır.

Tabii ki, yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere, Türkçenin cinsiyet ayırımı gözetmeyen bir dil olması özellikle de kuir bağlamında adillerin kendini tanımlama için bu kadar merkezi olduğu belli metinlerde çevirmenler için zorluklar çıkarmakta ve yaratıcı çözümler gerektirmektedir. *Atypical* (Robia Rashid, 2017-2021) dizisinde Casey Gardner ve Izzie Taylor LGBTQIA+ karakterleri yansıtmaktadırlar. İki kız arkadaşın birlikte gittiği bir organizasyonda Erika adlı karakter onları içeri davet etmek için yanlarına gelir ve aşağıdaki diyalog gerçekleşir.

ERIKA: Hey, you're new. Welcome. I'm Erika. She/her.

CASEY: Casey Gardner.

IZZIE: Those are her pronouns.

CASEY: Oh, sorry, I'm dumb.

ERIKA: No worries. I'm glad you're here. Come on, grab a seat and make yourselves comfortable.

IZZIE: She's nice.

CASEY: You mean "her" nice. Pronouns thing, okay.

Çevirisinde yine Türkçede olmayan cinsiyet ayırımı sorun yaratmış ama çevirmen şöyle bir çözüm getirmeyi uygun görmüştür:

ERIKA: Merhaba. Siz yenisiniz. Hoşgeldiniz. Ben Erika, ben bir kadını.

CASEY: Casey... Gardner.

IZZIE: Cinsiyetini söylemişti.

CASEY: Oh, affedersiniz ne aptalım!

ERIKA: Dert etme. Geçin oturun. Rahat etmeye çalışın.

IZZIE: Tatlı bir kız.

CASEY: Tatlı bir "kadın". Cinsiyet ..malum..neyse..

Yukarıda verilen çeviride 'cinsiyetini' ifadesi, Erika'nın kendini 'kadın' olarak tanımlaması ve benzeri unsurlar gözetildiğinde çeviride kaynak metnin yaratım amacını yansıtmak için bir çabası olduğu açıktır. Karakterin adını "she/her" şeklinde belirtmesi salt bir toplumsal cinsiyet ifadesi değildir. 'Kadın' sözcüğü kullanılarak İngilizcede bulunan ikili cinsiyet ayırımının belirtiselliği yansıtılmış gibi görünse de, ilgili sözcüğün kullanımı karakterin cinsel kimliğini açıklamada indirgemeci kalmaktadır. Erika karakteri bir cis kadın eşcinseldir; yani sahip olduğu cinsiyet kimliği doğumda kendisine atanan cinsiyetle örtüşmektedir (Gedizlioğlu, 2020, s. 17) ve cinsel yönelim bakımından heteroseksüel değildir. Dolayısıyla, söz konusu konuşma bağlamı düşünüldüğünde, Türkçede ikili toplumsal cinsiyet ifadesi olan 'kadın' sözcüğü söz konusu karakterin cinsel kimliğini açıklamakta eksik kalmaktadır. Bu bağlamda Türkçede kullanımı yaygınlaşan "cis kadın" ifadesinin tercih edilmesi hem ikili cinsiyet adlı sorununu çözmüş olacak, hem de ilgili karakterin cinsel kimliğini daha net açıklamaya yarayacaktır. Dünya dillerinde günden güne artmakta olan cinsel kimlik farkındalığının, özellikle son dönemde sayıca artan LGBTQ+ görsel-ışitsel ürünler bağlamında, çevirmenler nezdinde de dikkate değer bir konu olduğu aşikardır.

7. Tartışma ve Sonuç

Çalışmanın ilk bölümünde kuir ve toplumsal cinsiyet konularına ve bunların çağdaş çeviri kuramı içindeki önemine değinilmiş ve bu bağlamda özellikle de araştırmanın örnekleme gereği görsel-ışitsel çeviri konusu odakta tutulmuştur. Ardından kuirin ve genel anlamda çevirinin düşünsel altyapılarına ve iki kavramın hangi noktalarda kesiştiğine değinilmiştir. Görsel-ışitsel ürünlerdeki kuir yansıtımı ayrıntısı ile anlatıldıktan sonra özellikle görsel-ışitsel çeviride ve iki farklı dil yapısı olan İngilizce ve Türkçe arasındaki çevirilerde karşılaşılan sorunlara dikkat çekilmiştir. Ana amaç iki dil (İngilizce ve Türkçe) arasında görsel-ışitsel çeviri yapıldığında gerek bu tür çevirinin kendi doğası, gerekse artık sansürsüz ve politik doğruculuk adına gelişen (öz)sansürsüz uygulamalarda çevirmenin karşılaşılabileceği sorunları örnekleme. Görsel-ışitsel çeviride çevirmen görsel düzgüne müdahale edemediği için görsel düzğünden ancak işitsel düzğü ile bütünlük olarak anlamlandırılabilirdiği durumlarda söz edilmiş, bu nedenle odak daha çok dilsel düzğünün aktarımında olmuştur. Araştırma kısmında ikili cinsiyet kimliğinin dışında kendini tanımlayan karakterlerin replikleri ve/veya onlarla ilgili repliklerin çevirisi örnek olarak verilmiştir. Bunun ardından neo-adılar konusu ele alınarak çeviride yarattığı zorluklar örneklenmiş ve açıklanmış; son olarak da cinsiyet ayırımı yaratan adil yapısına sahip olmayan Türkçeye İngilizceden kuir belirtiselliğin ön planda olduğu aktarım durumunda çevirmenin yaratıcı çözümler bulması konusuna değinilmiştir.

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere, bu tür zorlukları içeren metinlerin çevirmenlerinin, bir yandan kaynak metne ve kaynak anlatıya sadık kalırken, Türkçede olmayan veya ilgilileri tarafından daha kabul görmemiş bir çeviri sunmaları ve bunun da ötesinde yaratım amacı kuir vurgulamak olan ürün, diyalog ve repliklerde bu unsuru sansürlemeden veya yok saymadan seçimler yapmaları günümüz çağdaş ürünleri göz önünde bulundurulduğunda üzerinde çalışılması ve daha çok araştırılması gereken bir konudur. Ayrıca, yurtdışında bu alanda yapılan çalışmalar her ne kadar yol gösterici nitelikte olsa da veya kuramsal bir çerçeve sunulmasına yardımcı olsa da İngilizce-Türkçe dil çiftine özgü örneklemlerli çalışmaların Türkiye’de alanın gelişimine katkı sağlayacağı yadsınamaz. Bu çalışma kapsamında görsel-ışitsel çeviri bağlamında geleneksel olarak incelenen kısıtlar (örn. dublajda dudak eşleme, altyazıda zaman ve uzam sınırlılıkları) odak noktası olarak ele alınmamıştır. Ancak, kuir karakterlerin dil ve söylemlerinin belirli bir belirtisellikte çeviride sunulma gayesi beraberinde bu sınırlılıkları da düşünmeyi gerektirecektir.

Bu çalışmaların bir önemi de şu şekilde açıklanabilir. Bir insanın bir diğerini öteki olarak gördüğü durumlarda, aslında bunun temelinde ‘öteki’ hakkında bilgisizliğin yattığı düşüncesinden yola çıkarak, toplumda ötekinin yansıtılma biçimlerine yönelmek gerekir. Popüler kültürün dolaşımında önemli rolü olan görsel-ışitsel ürünler sayesinde insanların birbirlerini daha iyi anlayacakları ve benimseyecekleri düşüncesi önemlidir. Bilgi sahibi olmak, görmek, deneyimlemek insanın bakış açısını değiştirebilir. Popüler kültürün de hem günümüz değer yargılarını yansıtma ve hem de bunları ‘öğretme/yayma’ gibi bir işlevi olduğu savunulabilir. Walters (2001, s. 24) kuirin

çeşitliliğinin popüler ürünlerde temsil edilmesinin önemine vurgu yaparken bunun farklı bir tür heteroseksüellik olarak da yansıtılmamasının önemini altını çizer. Hiç kuşkusuz, bu noktada çevirinin ve çevirmenin söz konusu anlamları nasıl oluşturduğu, erek kültür için farklı görünebilecek anlatımları hangi erek dil normlarını gözeterek aktardığı önemli hale gelmektedir.

Çalışmanın özelinde seçilen çeviri örnekleri dilsel, yapısal farklılıklardan ibaret gibi görünse de, söz konusu farklılık beraberinde erek metinde kuir karakterlerin görünürlüğü ya da görünmezliğini de belirlemektedir. Konuya kuir çeviri gözlüğüyle bakıldığında, İngilizcede ikili cinsiyet dışı adılların Türkçede bulunmaması nedeniyle çevirmenler tarafından çoğu kez tercih edilen sözcüğü sözcüğüne karşılıklar kuir belirtiselliğinin ortadan kalkmasına veya anlam karmaşasının doğmasına ve dolayısıyla karakterlerin kuir kimliklerinin kaybettirilmesine sebep olmaktadır. Benzer şekilde neo-adılların Türkçeleştirilmesi gibi tercihler, beraberinde Türkçe kuir söylemde bulunmayan ifadelerin ortaya çıkmasına ve çevirmenin, kuirleştirme gayesi güdüyor olsa dahi, işlevsiz bir ürün ortaya koymasına neden olabilir. Yine de, ikili cinsiyet rejimi dışındaki cinsel kimlikleri belirten adılları benzer işlevi görececek Türkçe sözcük gruplarıyla karşılamaya çalışmak çevirmenlerin kuirleştirme amaçsallığının bulunduğunu göstermektedir. Çevirmenlerin bu niyetlerini sekteye uğratabilecek yapısal sorunlara yaratıcı çözümler geliştirmeleri salt metinsel bir olgu değildir; bu sayede kendini heteronormatif düzenin dışında konumlandıran bireylerin ve toplumların varlık söylemlerini farklı kültürlerde yeniden inşa etme görevini de yerine getirmektedir. Bu anlamda, kuir karakterlerin cis-heteronormatif kimlikler dışında olduğunu çeviri yoluyla belirtmek aslında çeviri eylemini de beraberinde kuirleştirdikleri sonucunu da ortaya çıkarmaktadır.

Popüler medyanın en yaygın örneklerinden biri olan görsel-işitsel ürünler, Hartley'e (1999, ss. 31-32) göre, demografiler arası öğretici niteliği çok yüksek olan birer araçtır. Toplumların yakınlaşmayan kesitlerinin birbirleri hakkında bilgi sahibi olmalarını ve dolayısıyla iletişimi sağlayan ürünlerdir. Bu misyonu görsel işitsel ürünler, toplumların farklılıklara saygılı ve adil yaklaşmasına, dolayısıyla da bireylerin bir kültüre ait hissetmesine ve 'kültürel vatandaşlığı' benimsemesine aracı olur (Hartley, 1999, s. 164). Sözde etik veya toplumsal değerlerin ortaya koyduğu kısıtlar ortadan kalkar; bu sayede 'eski öteki', ana akım kültür içinde yerini bulur. Kimlik inşası ve politikası odağından konuya bakıldığında ise, yanlış yansıtılan veya yansıtılmayanlardan dolayı oluşan toplumsal düşünce ve yargıların, insanları tek bir boyutta bir kalıba sokmak gibi aslında politik olarak mümkün olmayı gerçekleştirmeye çalıştığı da ortadadır.

Yazar Katkıları

Birinci Yazar: Cihan Alan %50 (Kuramsal Çerçeve, Tartışma)

İkinci Yazar: A. Şirin Okyayuz %50 (Litreratür Taraması, Veri Toplama ve Analizi, Tartışma)

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Kaynakça

- Andersen, H. (1989). Markedness theory—The first 150 years. O. M. Tomić (Ed.), *Markedness in synchrony and diachrony* içinde (ss. 11–46). Mouton de Gruyter.
- Angles, J. (2017). Queer translation/translating queer during the ‘gay boom’ in Japan. B. J. Epstein, and R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 87–103). Routledge.
- Ansara, Y. G., & Hegarty, P. (2013). Misgendering in English language contexts: Applying non-cisgenderist methods to feminist research. *International Journal of Multiple Research Approaches*, 7(2), 160–177.
- Arrojo, R. (2010). Philosophy and translation. Y. Gambier & L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of translation studies (Cilt 1)* içinde (ss. 247–251). John Benjamins Publishing Company.
- Assab, N. A. (2017). Queering narratives and narrating queer: Colonial queer subjects in the Arab world. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 25–36). Routledge.
- Bachner, A. (2017). Globally Queer? Taiwanese Homotexualities in Translation. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 77–86). Routledge.
- Baker, M. (2015). Narrative analysis. Researching, translation, and interpreting. C. V. Angelelli & B. J. Baer (Ed.), *Queering translation, translating the queer: Theory, practice, activism* içinde (ss. 247–56). Routledge.
- Baron, D. (2020). *What's your pronoun? Beyond he & she*. Penguin Random House.
- Bassnett, S., & Lefevere, A. (1990). *Translation, history and culture*. Printer Publishers.
- Bauer, H. (2015). *Sexology and translation. Cultural and scientific encounters across the modern world*. Temple University Press.
- Benshoff, H. M., & Griffin, S. (2011). *America on film: Representing race, class, gender and sexuality at the movies*. John Wiley & Sons
- Beseghi, M. (2017). *A sociolinguistic and intercultural study of diasporic films*. Peter Lang.
- Butler, J. (1990). *Gender trouble: Feminism and the subversion of identity*. Routledge.
- Cavalante, A. (2017). Breaking into transgender life: Transgender audiences’ experiences with “first of its kind” visibility in popular media. *Culture & Critique: Communication*, 10(3), 538–555. <https://doi.org/10.1111/cccr.12165>
- Chaume Varela, F. (2004). Synchronization in dubbing: A translational approach. P. Orero (Ed.), *Topics in audiovisual translation* içinde (ss. 21–34). John Benjamins.
- David, E. (2017). Capital T: Trans visibility, corporate capitalism, and commodity culture. *TSQ: Transgender Studies Quarterly*, 4(1), 28–44. <https://doi.org/10.1215/23289252-3711517>
- Dawson, L., & Loist, S. (2018). Queer/ing film festivals: History, theory, impact. *Studies in European Cinema*, 15(1), 1-24, <http://10.1080/17411548.2018.1442901>
- De Marco, M. (2009). Gender portrayal in dubbed and subtitled comedies. J. D. Cintas (Ed.), *New trends in audiovisual translation* içinde (ss. 176-196). Multilingual Matters.

- De Marco, M. (2016). The 'engendering' approach in audiovisual translation. *Target*, 28(6), 314-325. <https://doi.org/10.1075/bct.95.11dem>
- De Linde, Z., & Neil, K. (1999). *The semiotics of subtitling*. St. Jerome Publishing.
- Dictionary.com. (2018, Mart 1). *Gender-neutral pronouns*. <https://www.dictionary.com/e/gender-sexuality/gender-neutral-pronouns/>
- Donato, C. (2017). Translation's queerness: Giovanni Bianchi and John Cleland writing same-sex desire in the eighteenth century. B. J. Baer & K. Kaindl (Ed.), *Queering translation, translating the queer: Theory, practice, activism* içinde (ss. 130-143). Routledge.
- Epstein, B. J. (2017). Eradicalization: Eradicating the Queer in Children's Literature. B. J. Epstein & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 118-128). Routledge.
- Frohard-Dourlent, H., Dobson, S., Clark, B. A., Doull, M., & Saewyc, E. M. (2017). "I would have preferred more options": Accounting for non-binary youth in health research. *Nursing Inquiry*, 24(1), 1-9. <https://doi.org/10.1111/nin.12150>
- Gamson, W. A., & Modigliani, A. (1989). Media discourse and public opinion on nuclear power: A constructionist approach. *American Journal of Sociology*, 95(1), 1-37. <https://doi.org/10.1086/229213>
- Gedizlioğlu, D. (2020). *LGBTİ+ alanında çeviri sözlüğü*. Kaos GL Derneği.
- Jagose, A. (2015). *Queer teori: Bir giriş* (Çev. A. Toprak). NotaBene & Kaos GL.
- Hartley, J. (1999). *Uses of television*. Routledge.
- Harvey, K. (2000). Gay community, gay identity and the translated text. *TTR: Traduction / Terminologie, Redaction*, 13(1), 137-165. <https://doi.org/10.7202/037397ar>
- Harvey, K. (2003). *Intercultural movements: American gay in French translation*. St. Jerome Publishing.
- Hayes, J. J. (1976/2006). Gayspeak. D. Cameron & D. Kulick (Ed.), *The language and sexuality reader* içinde (ss. 68-77). Routledge.
- Hermans, T. (1999). *Translation in systems: Descriptive and systemic approaches explained*. St. Jerome Publishing.
- Katan, D., & F. Straniero-Sergio. (2014). Submerged ideologies in media interpreting. M. Calzada Pérez (Ed.). *Apropos of ideology: Translation studies on ideology* içinde (ss. 132-144). Routledge.
- Karadoğan, A., & Öztürk, S. (2022). *Karar defterleri üzerinden bir inceleme: Türkiye'de sinema sansürünün tarihi 1932-1988*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Labov, W. (1972). *Sociolinguistic patterns*. University of Pennsylvania Press.
- Larkosh, C. (2007). The translator's closet: Editing sexualities in Argentine literary culture. *TTR: Traduction Terminologie Redaction*, XX(2), 63-88. <https://doi.org/10.7202/018822ar>
- Lewis, E. S. (2010). 'This is my girlfriend, Linda.' Translating queer relationships in film: A case study of the subtitles for *gia* and a proposal for developing the field of queer translation studies. *In Other Words: The Journal for Literary Translators*, 36, 3-22.

- Lotz, A. (2014). *Cable guys: Television and masculinities in the 21st century*. New York University Press.
- Marx, N. (2015). Expanding the brand: Race, gender and the post-politics of representation on comedy central. *Television and New Media*, 17(3), 1-16. <https://doi.org/10.1177/1527476415577212>
- Merriam-Webster. (2020, Nisan 29). *We added new words to the dictionary in September 2019*. <https://www.merriam-webster.com/words-at-play/new-words-in-the-dictionary-september-2019>
- Mesthrie, R., Swann, J., Deumert, A., & W. L. Leap . (2005). *Introducing sociolinguistics*. Edinburgh University Press.
- Minutella, V. (2012). You fancying your gora coach is okay with me: Translating multilingual films for an Italian audience. A. Remael, P. Orero, & M. Carroll (Ed.) *Audiovisual translation and media accessibility at the crossroads* içinde (ss. 313–334). Rodopi.
- Mocarski, R., Butler, S., Emmons, B., & Smallwood, R. (2013). A different kind of man.” Mediated transgendered subjectivity, Chaz Bono on Dancing with the stars. *Journal of Communication Inquiry*, 37(3), 249–264. <https://doi.org/10.1177%2F0196859913489572>
- Morton, D. (1995). Birth of the cyberqueer. *PMLA*, 110(3), 369– 381.
- Munday, J. (2016). *Introducing translation studies: Theories and applications* (4. Baskı). Routledge.
- Ng, E. (2020). No grand pronouncement here...: Reflections on cancel culture and digital media participation. *Television & New Media*, 21(6), 621-627. <http://10.1177/1527476415577212>
- O’Neil, M. L, Ergün, R., Değirmenci, S., Turanlı, K. & Erkengel, D. (2020). *Türkiye’de özel sektör çalışanı lezbiyen, gey, biseksüel, trans, interseks ve artıların durumu 2020 yılı araştırması*. Kaos GL Derneği.
- Oxford English Dictionary. (2018, Eylül 4). *The brief history of singular ‘they’*. <https://public.oed.com/blog/a-brief-history-of-singular-they/>
- Pavesi, M., Maicol F., & Elisa G. (2015). *The language of dubbing: Mainstream audiovisual translation in Italy*. Peter Lang.
- Price, M., & Skolnik, A. (2017). Gender identity. Kevin Nadal (Ed.), *The SAGE encyclopedia of psychology and gender* içinde (ss. 663-667). Sage Publications Inc.
- Ranzato, I. (2012). Gayspeak and gay subjects in audiovisual translation: Strategies in Italian dubbing. *Meta*, 57(2), 369–384. <https://doi.org/10.7202/1013951ar>
- Ranzato, I. (2015). *Translating culture specific references on television*. Routledge.
- Reisner, S. L., Conron, K. J., Scout, Baker, K., Herman, J. L., Lombardi, E., Greytak, E. A., Gill, A. M., & Matthews, A. K. (2015). “Counting” transgender and gender-nonconforming adults in health research: Recommendations from the gender identity in US surveillance group. *Transgender Studies Quarterly*, 2(1), 34–57. <https://doi.org/10.1215/23289252-2848877>

- Santaemilia, J. (2008) The translation of sex-related language: The danger(s) of self-censorship(s). *TTR: Traduction Terminologie Redaction*, XX.1,(2), 221-251. <http://10.7202/037497ar>
- Saussure, F. de (1986/2009). *Course in general linguistics*. A. S. C. Bally (Ed.), R. Harris (Çev.). Open Court.
- Sedgwick, E. K. (1993). *Tendencies*. Duke University Press.
- Spurlin, J. 2017. Queering Translation: Rethinking Gender and Sexual Politics in the Spaces between Languages and Cultures. B.J. Epstein, & R. Gillett (Ed.), *Queer in translation* içinde (ss. 172–183). Routledge.
- Tate, C. C., Ledbetter, J. N., & Youssef, C. P. (2013). A two-question method for assessing gender categories in the social and medical sciences. *Journal of Sex Research*, 50(8), 767–776.
- Thanem, T. (2011). Embodying transgender in studies of gender, work and organization. J. Knights & P. Y. Martin (Ed.), *Handbook of gender, work and organization* içinde (ss. 191–204). Wiley.
- Turek, S. 2012. Gay characters in the margins: Gender-based stereotypes in subtitled French film. *Journal of Popular Culture* 45(5), 1020-1040.
- Villanueva J, I. (2015). You better work. Camp representation of *RuPaul's Drag Race* in Spanish subtitles. *Meta*, 60(2), 376.
- Von Flotow, L. (2010). Gender in Translation. Y. Gambier, and L. van Doorslaer (Ed.), *Handbook of Translation Studies* (Cilt 1) içinde (ss. 129–133). John Benjamins.
- Walters, S. D. (2001). *All the rage: The story of gay visibility in America*. The University of Chicago Press.
- Waugh, L. R. (1976). The semantics and paradigmatics of word order. *Language* 52(1), 82–107.
- Wood, A. (2013). Boys' love anime and queer desires in convergence culture: transnational fandom, censorship and resistance, *Journal of Graphic Novels and Comics*, 4(1), 44-63. <http://10.1080/21504857.2013.784201>
- Zabalbeascoa, P. (2012). Translating heterolingual audiovisual humor: Beyond the blinkers of traditional thinking. J. Muñoz-Basols, C. Fouto, L. Soler González, & T. Fisher (Ed.), *The limits of literary translation: Expanding frontier in Iberian langua* içinde (ss. 317-338). Reichenberger.
- Zimman, L. (2019). Trans self-identification and the language of neoliberal selfhood: Agency, power, and the limits of monologic discourse, *International Journal of the Sociology of Language*, 2019(256), 147–175. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2018-2016>